

LA INSTRUMENTALITZACIÓ MEDIÀTICA DE LA IDENTITAT VALENCIANA¹

EL DISCURS ANTICATALANISTA DE *LAS PROVINCIAS* (1978-1999)

VICENT FLOR MORENO

DEPARTAMENT DE SOCIOLOGIA I ANTROPOLOGIA SOCIAL
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Recepció: 20/04/2010; acceptació: 20/09/2010

R E S U M

EN AQUEST ARTICLE, S'ANALITZARÀ EL PAPER DELS MITJANS DE COMUNICACIÓ I, EN CONCRET, DE *LAS PROVINCIAS* EN EL PARTICULAR CONFLICTE IDENTITARI VALENCIÀ QUE S'ARROSSEGA DES DE LA TRANSICIÓ DEMOCRÀTICA FINS AL 1999. S'HI INTRODUIRAN ALGUNES CLAUS DE LA INSTRUMENTALITZACIÓ DEL DISCURS ANTICATALANISTA PER BANDA D'UNA PARTICULAR MANERA DE FER PREMSA ESCRITA I DEL PAPER D'AQUESTA EN L'EXTENSIÓ SOCIAL DEL «BLAVERISME».

PARAULES CLAU:

MITJANS DE COMUNICACIÓ, IDENTITAT, TRANSICIÓ DEMOCRÀTICA,
ANTICATALANISME, ESTRANYAMENT

¿Com fou possible que el «blaverisme»², que era desqualificat durant la primeria de la transició democràtica com un «búnquer-barraqueta» i cosa de «quatre gats», esdevingués tan prompte un moviment social de masses a l'àrea metropolitana de València? En aquest article es partirà de la hipòtesi que el particular sistema comunicatiu valencià hereu del franquisme i, en concret, el diari *Las Provincias* (LP) contribuïren decisivament a l'expansió d'aquest autoctonisme espanyolista mitjançant un discurs anticatalanista.

Així, en aquestes línies s'estudiaran algunes claus d'aquesta retòrica penetrant i es farà tenint en compte les anàlisis de Pierre Bourdieu: les paraules tenen, donades unes determinades condicions socials, una eficàcia simbòlica indubtable. Poden esdevenir carismàtiques i contribuir a formar un determinat moviment social que les adopta, les creu i fins i tot les fa pròpies. Si «l'eficàcia social de les paraules» depèn d'un context social particular (Bourdieu, 1985: 77), al País Valencià del darrer quart de segle xx, com es tractarà de mostrar, la re-

¹ Aquest article és producte de la investigació que donà peu a la Tesi Doctoral *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del «blaverisme»* dirigida per Antonio Ariño i llegida el juny de 2009 davant el tribunal format per Salvador Cardús, Rafael Xambó, Dolors Mayoral, José Antonio Roche i Anselm Bodoque.

² S'entendrà aquest com un moviment sociopolític del País Valencià espanyolista, regionalista i conservador nascut a la dècada dels setanta del segle xx que fa de l'anticatalanisme la raó principal de ser però que revesteix aquest d'autoctonisme, és a dir, que es fa passar com a «valencianista» i, en aquest sentit, és un anticatalanisme valencià específic. El blaverisme (a partir d'ara sense cometes) no sols té com a objectiu l'oposició al catalanisme i/o als catalans sinó fonamentalment desplaçar els «catalanistes» de les posicions hegemòniques que haurien ocupat realment o imaginativa i, sobretot, d'ocupar el poder a partir d'un discurs que reinventa la tradició i la identitat regional. Per aconseguir aquest objectiu farà servir el populisme com a principal estratègia política per tal de guanyar el carrer (que havia sigut patrimoni fins aleshores de l'oposició antifranquista) i, sobretot, les urnes, ja que des de les primeres eleccions del 1977 havien donat la victòria a l'esquerra.

tòrica anticatalanista de LP resultà una referència cabdal per als militants del blaverisme.

LA LLARGA OMBRA FRANQUISTA I EL NOU REGIONALISME BANAL

El règim nacionalcatòlic de Francisco Franco controlà i fins i tot monopolitzà la informació pública d'una manera estricta, la qual cosa tingué com a conseqüència, entre moltes altres, la instrumentalització amb èxit de la identitat regional valenciana durant quasi quatre dècades³. A més, l'estructura comunicativa del franquisme tardà a liquidar-se (Xambó, 1996: 129) i influí decisivament en l'enfrontament identitari al País Valencià. Així, «el que s'anomena “la batalla de València” sobre la identitat i la llengua es descobreix, sobretot, com una batalla —o una instrumentalització— mediàtica» (Moragas a Xambó, 2001: 15), de manera que, en el desenvolupament del conflicte, hi tingueren una influència decisiva els mitjans de comunicació de masses hereus del franquisme. En aquest sentit, l'ombra del feixisme espanyol també fou perllongada.

En concret, el sistema comunicatiu valencià a partir de la transició democràtica es caracteritzà perquè era profundament dependent de l'espanyol (és a dir, molt poc autònom) i amb una introducció escassíssima —residual, de fet— del valencià. A més, «la pervivència d'actituds contradictòries quant a la pròpia llengua i el prolongat conflicte lingüístic continuen actuant negativament sobre l'aprofitament comunicatiu de la diferència i bloquejant les possibilitats d'expansió que ofereix tant el País Valencià com el mercat del conjunt de l'àrea lingüística» (Xambó, 1996: 437).

Pel que fa a la ràdio, la SER i la COPE continuaren hegemonitzant les ones. La institucionalització de la Generalitat, però, no suposà cap canvi significatiu ja que, malgrat la creació de Ràdio 9 (l'única emissora d'àmbit valencià), el català continuà sent molt minoritari. De fet, és la ràdio

autonòmica amb l'audiència més baixa de l'Estat. Contràriament, les emissores estatals tenen una penetració del 90% del total d'oients. Així mateix, tot i que a les acaballes dels vuitanta fou possible la recepció de Catalunya Ràdio, aquesta no ha passat de «tenir un nivell d'escolta molt minoritari» (Xambó, 2001: 102).

Pel que fa a la televisió, TVE monopolitzava les ones hertzianes. A escala valenciana es reduïa a la desconnexió «egional», Aitana. Aquesta, a partir del 1974, havia introduït tímidament el valencià i la temàtica valenciana així com també havia començat a fer un periodisme més democràtic. No obstant això, des del final del 1978, arran del cessament d'Eduard Sancho com a director per les pressions anticatalanistes (amb pintades intimidadores i concentracions davant de sa casa. Xambó, 1996: 142) i fins a l'arribada del PSOE al poder l'any 1982 experimentà un canvi radical en la programació a favor de les tesis ucèdistes i blaveres. A més, en un exercici conscient d'estranyament quant a Catalunya, al País Valencià, a diferència de les Illes Balears, no arribaren les emissions en català del centre territorial català de TVE.

Al final dels vuitanta, amb la recepció (al·legal o il·legal) de TV3 s'amplià l'oferta televisiva i a l'octubre del 1989 s'iniciaren les emissions de Canal 9, la primera cadena d'àmbit valencià. El 1990, les cadenes privades estatals Antena 3, Tele5 i Canal Plus trencaven el monopoli de TVE. Canal 9 féu (i continua fent) un model de televisió en què programava bàsicament ficció (44%) i on la cultura era residual (3%), en què el valencià fou bandejat del *prime time* en benefici del castellà, llengua majoritària de la programació—el que suposa un incompliment de la llei de creació de la RTVV— i que serví a la reproducció de la valenciania temperamental més estereotipada. Amb l'arribada del PP al Consell, aquests trets s'accentuaren però romangué el model bàsic d'Amadeu Fabregat, el primer director sota la direcció política de Joan Lerma. Canal 9 ha creat

³ Aquest «regionalisme», òbviament, restarà subordinat a l'ultraespanyolisme però mantindrà tocs autòctons que reprenen elements de la identitat regional històrica. No es produirà una ruptura sinó «la continuïtat d'un món de referents culturals i simbòlics sobre la identitat valenciana que van ser reaprofitats, i de manera ben exitosa, pel règim franquista» (Archilés, 2007: 179).

un model lingüístic diglòssic, patuatitzat⁴, restringit i empobridor (Fabregat ja aprovà l'any 1990 un llistat de més de cinc centenars de termes, «catalanismes», que calia bandejar), en definitiva, un model del gust del blaverisme, si més no, del moderat, ja que el més radical està sempre «insatisfet». La televisió valenciana, per tant, ha contribuït a reforçar una valencianitat regional, provincialista, folklòrica, (aparentment) apolititzada i separada i separadora de la resta de territoris catalanoparlants. Ha sigut, per tant, un instrument poderosíssim⁵ del regionalisme rutinari, banal, d'estranyament envers la resta del domini lingüístic així com també de la legitimació del blaverisme.

D'altra banda, tot i que la lectura de diaris al País Valencià és baixa (se situa per davall de la mitjana estatal i s'aproxima a una cinquena part de la mitjana europea) i s'ha estabilitzat en una xifra lleugerament per davall de la tercera part del conjunt de la població, cal tenir en compte que en el context dels setanta del segle passat cobrava més importància que no en l'actualitat i que tingué, per tant, un paper fonamental en el conflicte identitari. La particular possessió de la premsa, hereva en bona mesura dels mitjans adscrits al Movimiento Nacional, tingué una importància decisiva en la divulgació del blaverisme i, per tant, en el creixement d'aquest moviment. Dels sis diaris que operaven al país, el Movimiento en posseïa quatre: *Levante*, *Jornada*, *Mediterráneo* i *Información*.

Així mateix, a diferència del que ocorregué a Catalunya amb l'*Avui* i al País Basc amb *Deia* i *Egin*, al País Valencià no es creará cap diari nacionalista propi i la presència del valencià serà «anecdòtica, ocasional i merament testimonial» (Xambó, 2001: 90). Una altra qüestió que cal ressenyar és la important penetració de la premsa de Madrid (signi-

ficativament considerada «nacional») i l'escassíssima venda i lectors de la de Barcelona. Dels 50.000 exemplars diaris venuts de premsa forània només un 12%, correspondrà a la provinent de Catalunya (Xambó, 2001: 37).

A més, els valencians tenen menys confiança en els mitjans de comunicació que la mitjana espanyola (García Ferrando i Ariño, 1998: 156). La confiança és relativament baixa tant en la premsa escrita (36'7%) com en la televisió (33%). Si ho comparem en altres institucions, hi confiarien menys que amb la Corona, la Policia estatal, el moviment ecologista, el Consell, les Corts, la Unió Europea, les Nacions Unides, l'Església catòlica i les grans empreses; d'una manera semblant a l'Exèrcit, el moviment feminista i els funcionaris i més, tan sols, pel que fa al parlament i al govern espanyol, els sindicats i els partits polítics. Tot i això, com és ben conegut, els mitjans han esdevingut actors de primera magnitud en la construcció i reproducció dels discursos en la societat de masses. Són, sense dubte, uns centres de control i de difusió de la informació pública.

Per tot plegat, el sistema comunicatiu, particularment durant la transició, facilitarà l'expansió social del blaverisme, ja que els mitjans públics provinents de la dictadura (tot incloent-hi l'agència de notícies EFE) i la majoria dels mitjans privats (singularment *LP*) s'alinearan amb el regionalisme anticatalanista i en contra del fusterianisme, al qual s'acusarà d'estar allunyat de la «realitat»⁶. L'herència franquista, per tant, contribuï de manera decisiva a «donar-li una cobertura de masses» (Bello, 1988: 51). De fet, és significatiu el nombre i la importància dels mitjans que s'apuntaren a aquesta estratègia, encara més destacada en una societat amb baixos índexs de lectura.

⁴ A tall d'il·lustració, en una retransmissió esportiva, el que fou locutor de Canal 9, Julio Insa, arribà a dir que un jugador havia fet un «quiebro izquierda-derecha-izquierda».

⁵ Cal tenir en compte que l'audiència de televisió i el temps mitjà destinat al País Valencià han sigut tradicionalment alts (80% el 1990 i 181 minuts/any el 1991, respectivament) i s'ha incrementat encara més (90% el 2000 i 224 minuts/any), per la qual cosa ha sigut una eina molt potent en la formació de models lingüístics i identitaris.

⁶ «No dio pie con bola Fuster, en su análisis de lo que iba a ser la sociedad valenciana: desde el "PV será d'esquerras o no será", pues ni fue PV, ni fue "d'esquerras". [...] La tesis principal es que él estaba despegado de la sociedad, y por tanto no podía analizar una sociedad a la que en el fondo, desde su perspectiva, te miraba por encima del hombro» (Reyna a Flor, 2009: 347).

LP I L'ESTRATÈGIA ANTICATALANISTA

Al estat espanyol hi ha una relativa absència de tradició de periodisme independent i de qualitat. El periodisme poc professionalitzat i al servei indissimulat d'uns determinats interessos socials i polítics ha estat i, dissortadament continua sent, moneda corrent. Al País Valencià aquest tret està ben present, ja que mantenen «desgraciadament uns lligams de dependència econòmica amb l'Administració» (Viadel, 2006: 15). A més, l'enfrontament entre el nacionalisme espanyol i els nacionalismes alternatius també ha estat objecte d'un combat periodístic, desigual a favor de l'espanyolisme, que ha experimentat una crispació significativa, hiperbòlica fins i tot. El País Valencià no n'ha estat una excepció. Si de cas, ha tingut trets grotescs. La instrumentalització del particular enfrontament identitari per banda dels mitjans s'ha reconegut i justificat fins i tot per líders del blaverisme, com el que fou president del Grup d'Acció Valencianista (GAV) durant la transició, Pascual Martín Villalba:

«Jo no dic que en algun moment jo no estiguera manipulat, no dic que no, perquè alguna vegada m'he arribat a sentir jo manipulat. Però també és de veure que a vegades no tenies més remei que deixar-te manipular fins a un punt per aconseguir metes més altes, clar. Això entra un poc el concepte de "dame y te daré", o "te daré y dame". Però, en fi, jo en consciència estic satisfet» (a Flor, 2009: 311).

En conseqüència, el blaverisme, malgrat el victimisme al qual és tan aficionat, tindrà i ha continuat tenint una elevada presència en els mitjans, com testimonien els còmputos propis de Lo Rat Penat (Martínez Roda, 2000: 397), que afirmaria haver aconseguit ni més ni menys que cent quaranta-dos insercions a *LP* durant l'any 1996 (la qual cosa suposa quasi una presència del 40% de les edicions d'aquell any bixest) i vuitanta-set al *Levante-EMV* (LEV), un 25%.

D'una manera molt significativa, *LP* tindrà un protagonisme cabdal en la mobilització del blaverisme. Aquest diari, però, exercí un paper oberturista a les acaballes del règim i primèria de la transició: fou la coneguda com a «primavera» de *LP*, en la

qual col·laboraren militants antifrancistes i valencianistes, tot i que María Consuelo Reyna considerarà aquesta denominació com una «estupides grandiosa» i justificarà aquest període en la lluita per «un objetivo común, de conseguir unas libertades y tal» (a Xambó, 1995: 189). Tanmateix, al final dels setanta farà de l'anticatalanisme la principal línia editorial i de la manipulació indissimulada l'estratègia periodística.

LP, de fet, no era un periòdic qualsevol. Tenia una llarga tradició (havia sigut fundat per Teodor Llorente al final del segle XIX, es presentava com el *Diario Decano de la Región Valenciana* i fou un dels instruments de masses més destacats en l'expansió de la identitat regional durant la Renaixença), tenia la major implantació en el *hinterland* de València i una important fidelitat d'audiències entre determinades classes socials. Amb aquest instrument poderosíssim es convertí en «el diari més declaradament ideològic, fins al punt d'esdevenir en les lluites internes de la dreta valenciana pel lideratge. Un diari doctrinari, qualificador i desqualificador en la política valenciana» (Xambó, 2001: 80-81).

LP, tot i les limitacions com a diari, era el més llegit des del 1975 fins al 1985 i, amb molta diferència, el més venut als vuitanta, el que dona una idea més precisa del suport de què disposà el blaverisme amb aquest mitjà (Xambó, 1992: 499). Entre les causes d'aquest lideratge hi hauria precisament: 1) la capitalització de la Batalla de València i la instrumentalització del blaverisme; 2) la crítica contundent contra el nou poder socialista autonòmic; 3) les inèrcies de compra i lectura en determinats sectors de classe alta i mitjana tradicionals i 4) l'estancament de la difusió de la premsa durant els vuitanta (Xambó, 2001: 80). *LP*, a més, concentrava més de la meitat dels lectors a l'àrea metropolitana de València o, el que és el mateix, en el territori on el blaverisme presentarà la màxima implantació. Els lectors, a més, atenen a la informació política sobretot, on s'aplegarà la temàtica anticatalanista (Xambó 1992: 499).

Rafael Xambó ha estudiat en la seua tesi doctoral (1996) la manera de fer periodisme de *LP* i el paper que tingué durant la transició, en concret

durant el període del 1978 al 1982, el més «calent» de l'enfrontament identitari. A partir d'una anàlisi de contingut de les primeres planes, ens mostra un enfocament informatiu clarament favorable a les tesis del blaverisme. S'ha triat, a tall d'exemple, un titular del dia 6-I-1979 que afirmava que «Ya ha tenido entrada en el Consell. El anteproyecto del Estatuto propone la bandera catalana como símbolo del País Valenciano». La informació era tendenciosa doblement: 1) presentava com si fos oficial una proposta d'Estatut presentada per uns professors de la Universitat de València i 2) presentava una bandera històrica del Regne de València, a més del símbol de les forces democràtiques antifranquistes i valencianistes, com una ensenya forana, «estranya» al País Valencià. D'aquesta manera, la senyera de les quatre barres, pròpia si més no de les quatre comunitats autònomes que conformaren la Corona d'Aragó, esdevindrà, als ulls de no pocs valencians, «la» bandera de Catalunya. És cert que les forces polítiques i les autoritats preautonòmiques catalanes havien aprovat aquest símbol com «la» bandera pròpia, però era fals considerar que aquesta era exclusivament «la» bandera de Catalunya. També ho era d'Aragó, de les Balears i del País Valencià. Xambó descriu aquesta estratègia com un fenomen d'estranyament conscient (2001: 65).

Una altra exemplificació més tardana serà la campanya perquè quallés el conegut com a «pacte del pollastre» entre PP i UV per aconseguir el control de la Generalitat. *LP* fou un actor fonamental en aquest sentit. El 18 de juny de 1995 es publicava una enquesta «exclusiva» el titular del qual era: «Pactos: Tan sólo el 7'7% de los votantes de UV piensa que su partido debe apoyar al PSOE, el 46'2% al PP y el 30'8%, a nadie». El mateix dia Reyna

editorialitzava i advertia la direcció d'UV contra el refús de les propostes del PP:

Hoy publicamos una encuesta Gesfono sobre un pacto PP-UV. Observen ustedes los resultados y verán que la cosa está clarísima. [...] Lo que está claro es que, tanto los votantes de uno como de otro, piensan que PP y UV están condenados a entenderse y que si no lo hicieran, especialmente tras la amplia última oferta del PP a UV, posiblemente quedarían defraudados. Pero los partidos son muy suyos y se distancian con una facilidad tremenda del electorado. Como el PSOE. Y ya se ve dónde ha acabado (*LP*, 18-VI-1995: 5).

Aquesta serà la mena de periodisme que farà *LP* si més no des del 1978 fins al 1999. Es podrien aportar literalment desenes de milers de proves amb una formulació anàloga, però se n'han seleccionat aquestes dues simplement com a mostra de la capacitat que tindrà el diari per fabricar una realitat política desitjada. Les manipulacions reiterades, dia rere dia, durant més de vint anys, han «educat» una part important de la població del *binterland* de València i això ha generat fins i tot una certa escola periodística⁷. De fet, tot i «la sorprenent controvèrsia ideològica i cultural —que difícilment podem trobar en altres indrets del món— entre alguns diaris i la Universitat, actuant com a “institucions” culturals d'influència» (Moragas a Xambó, 2001: 15), *LP* no dubtà a enfrontar-se amb les institucions universitàries i, significativament, amb la Universitat de València (Flor, 2000: 144), que aconseguí desacreditar davant de sectors poderosos de la societat valenciana. I, per fer-ho, tampoc no dubtà a fer servir un estil barroer i desqualificador i unes

⁷ De fet, uns altres diaris d'inspiració blavera, ja tancats, com *Diario de Valencia* (DV) o *València Hui* (VH) han seguit els passos de la mentora. Ens limitarem a un exemple de cada periòdic. El director de *DV*, Jesús Sánchez Carrascosa, afí a Eduardo Zaplana, afirmarà: «Sé lo que digo. Camps es un farsante que engaña a sus votantes, a sus compañeros de partido y a todo su pueblo. Pero a mí no me la mete. Es un catalanista meapilas disfrazado de valencianista. Que nadie se sorprenda luego si Sentandreu consigue seis o siete diputados en 2007» («Camps premia a Eliseu Climent», *DV*, 22-V-2006). Així mateix, el director de *VH*, Baltasar Bueno, escriurà que «ha sido el pueblo, de generación en generación, de padres a hijos, quien ha salvado la Lengua Valenciana en la escuela materna, doméstica, del hogar, sin que en dos mil años se haya extinguido, sin que en la actualidad sea una lengua en peligro de extinción, a no ser porque los catalanistas la están arrasando, fusilando, poco a poco» («El catalán, más importante que el inglés», *VH*, 12-VI-2008).

fonts sense prestigi acadèmic. Pel que fa a això, un dels trets del discurs del blaverisme (Flor, 2009) serà autoposicionar-se com a guardians de l'autenticitat i de la veritat. Així, les «veritats» anticatalanistes, com si de la infal·libilitat d'una determinada fe religiosa es tractés, esdevenen ni més ni menys unes respostes «irrefutables» a les acusacions provinents del fusterianisme: «esplendida bateria d'arguments, tots ells científics, tots ells històrics, tots ells irrefutables, per a defensar les agressions que patixen les nostres senyes d'identitat» (Reyna a G. Sentandreu, 2004: 8).

LA CONSTRUCCIÓ D'UNA REFERÈNCIA CARISMÀTICA

No es pot entendre cabalment l'ultraanticatalanisme de *LP* sense el protagonisme que tingué la sotsdirectora, María Consuelo Reyna⁸, que acumulà un paper absolutament decisiu, no sols en la formació d'un discurs anticatalanista agressiu⁹ des d'aquesta tribuna privilegiada, sinó també en l'expansió d'un moviment social de dimensions significatives amb el qual condicionar la política valenciana i dotar-se així d'un poder important. Ens trobem davant d'una de les periodistes amb més capacitat d'influència en els darrers trenta-cinc anys.

De fet, no pocs polítics però també personalitats de la societat civil, de dreta però també d'esquerra¹⁰, han temut (i no pocs s'hi han plegat) el seu periodisme peculiar: com a exemple, tot i que en les eleccions locals de València del 1991 Unió Valenciana (UV) aconseguí el percentatge més alt de la seua trajectòria, un 21'8%, no n'hi hauria prou. La candidatura del PP encapçalada per Rita Barberà els superà i abastà un 25'7%. El titular de l'endemà de les eleccions deixava ben a les clares la voluntat de Reyna de convertir Lizondo i els seus en actors secundaris: *Rita alcaldesa*. I així fou. Així, Reyna féu «persecució filofeixista» (Viadel, 2006: 215) a tots aquells qui, per interessos ideològics, econòmics o de qualsevol altre tipus, interessava pressionar tot fent servir les pàgines del diari. En aquest sentit, durant si més no dues dècades s'ha permès el linxament de determinats personatges de la vida política i social valenciana. De fet, destacats líders de la UCD han reconegut el gran poder que tenia al si de l'organització per tal d'influenciar en la línia política i en els lideratges del partit:

Era el recolzament sempre absolut de la UCD de València. Tots els dies, tots els càrrecs de la UCD va-

⁸ Incomprendiblement, encara està per fer la biografia d'aquesta anticatalanista radical. Ací ens acontentarem amb unes dades biogràfiques contextualitzadores. Nasqué en plena postguerra, l'any 1944, al si d'una família conservadora i castellanoparlant de València i se socialitzà en les estructures polítiques del règim (de fet, fou militant del partit únic i exercí de delegada de la censura a València pels volts del 1968). Com a periodista fou directora d'*Españolín* i creadora de l'agència Copilsa. Des del 1963, s'incorporà al periòdic familiar *LP* com a redactora, del qual en seria sotsdirectora des del 1972 i directora des del 1992 fins al sonat cessament el 14 de desembre de 1999, la qual cosa la converteix en la màxima responsable (José Ombuena en fou formalment el director fins al falliment, però qui realment dirigia el periòdic era ella) del diari amb més audiència del País Valencià un llarg període de vint-i-set anys. Algunes informacions la situen com a col·laboradora, juntament amb Ombuena, de la trama colpista del 23-F-1981 a València (Bello, 1988: 135). Posteriorment, ja perduda bona part de la influència mediàtica, ha sigut columnista de *DV* fins al 2003 (que dirigia l'aleshores marit Sánchez Carrascosa) i, després, fou col·laboradora de l'edició valenciana d'*El Mundo* amb el mateix títol, *La Gota*, d'aquella columna que exercí tanta influència.

⁹ Anys després d'abandonar la direcció de *LP* encara escrivia en un pròleg d'un llibre del líder de Coalició Valenciana Juan García Sentandreu que «mai havíem de baixar la guardia perquè, a poc clavill que es deixara, el catalanisme polític i «intel·lectual» intentaria colar-se. Com les termites. Com lo que son. Termites destructores» (a Sentandreu, 2004: 8-10).

¹⁰ Pel que fa a això, el que fou primer president democràtic de la Diputació de València, Manuel Girona, del PSPV-PSOE, reconeix que la pressió constant i l'estigmatització com a «catalanistes» contra les forces d'esquerra aconseguí, si més no parcialment, l'objectiu que cercaven: «*Las Provincias* jo crec que molt decisiu. És el paper que aventa el foc i el paper que pega el foc, ja ho crec. Jo crec que influïx moltíssim, tant el diari, com la sotsdirectora en aquella època, crec que era, María Consuelo Reyna. Influïx moltíssim. No només en la gent a nivell de moure-la contra els catalanistes i tot això, sinó també en els propis catalanistes, diríem, som els acusats. També es veuen puix també perseguïts, i també influenciats. I això de tots els dies agarrar el diari i vore que s'estan ficant amb tu, això puix també va fer «mella». I jo crec que va ser molt influent... per a mal» (a Flor, 2009: 318).

lenciana, tots miraven el que deia *Las Provincias*, i sobre tot la columna que sostenia la directora. Si allí hi havia una crítica o algo, puix ja sabies que t'eixirien amb això. Tenia molta influència en la UCD de València» (Enrique Monsonís a Flor, 2009: 317). O també: «era una voz importante, distorsionante, crispante, inteligente... y además, con un protagonismo que le dieron los que le hacían caso (José Ramón Pin Arboledas a Flor, 2009: 317).

Una part d'aquesta influència social es degué a la por que generà en representants polítics l'acció del blaverisme i de Reyna i, en aquest sentit, aconseguí condicionar la política valenciana molt per damunt del seu pes electoral real. L'ús, per tant, de l'amenaça a la violència de baixa intensitat fou funcional i, particularment, aportà rèdits i influència política. De fet, la capacitat de mobilització del blaverisme es multiplicà exponencialment quan el diari *LP* es posà interessadament del costat seu. Tanmateix es nega, tant per Reyna com per altres veus del blaverisme, que la violència anticatalanista fos fomentada des d'aquell mitjà:

La gente por Valencia no es violenta, y jamás se pudo sumar o sentir como propio el que le pegaran al alcalde. O el que lo zarandearan hasta tirarle las gafas, como fue con Ricardo Pérez Casado, y cosas de este tipo. Eso no. Eso eran los espabilados de siempre aprovechando el sentir de un pueblo (Reyna a Flor, 2009: 430); *Las Provincias* féu una línia de defensa del valencianisme, està clar, Consuelo Reyna com la bandera d'eixa defensa, però no crec que fomentara en absolut la violència (Ramón Izquierdo a Flor, 2009: 430).

Per aconseguir aquesta pressió sobres les autoritats públiques, no es dubtà a fer servir també campanyes catalanòfobes (un particular «nativis-

me xenòfob». Cucó, 2002). Aquesta fòbia al que fos català i a Catalunya—de fet, per a Reyna «Cataluña, con todos el respeto para ellos, se apropia con todo lo que se le pase por las narices, que un poco más y Picasso también es suyo. Que hay gente que duda que Picasso sea malagueño» (a Flor, 2009: 39)—arribarà a incitar fins i tot a l'odi ètnic. En la secció d'*El Cabimista* (una autèntica pàgina negra en el periodisme valencià), per exemple, per mitjà d'unes notes anònimes «no és estrany trobar [...] propostes de neteja ètnica de catalanistes per tal que se'n vagin a Catalunya, propostes d'expulsió dels catalans de la nació espanyola, incitació a l'odi interètnic i intergeneracional» (Huguet, 1999: 56).

Reyna, òbviament, no reconeix aquest paper en la instrumentalització del conflicte i es presenta com una valenciana «*excesivamente confiada*» (a Xambó, 1995: 204), de manera que

llego aquí a Valencia con toda la buena voluntad del mundo, pensando que todo el mundo, bueno, pues que hable como quiera o que hagan lo que quieran, hasta que empiezo a darme cuenta que detrás de toda la historia esta, País Valenciano, cuatribarrada e historias de esas, hay algo más, algo más que yo en un principio no veo, no me doy cuenta. En el momento que me doy cuenta, digo: “pues hasta aquí hemos llegado”, este periódico tiene una responsabilidad para con la sociedad en la que está, no va a apoyar unas ideas que nos vienen de fuera; mucho respeto para esos señores, todo el respeto que quieran, pero de apoyo nada. Hombre, a mí me cuesta una serie de disgustos y cosas de esas (a Xambó, 1995: 192-193).

En aquesta retòrica de Reyna trobem algunes de les claus discursives del propi blaverisme: estrangerització de l'adversari polític (conversió del valencianisme en catalanisme al servei de Catalunya)¹¹;

¹¹ «O sea, para mí lo único que existe es ser valenciano y ya está. O sea, los ismos no me gustan, ni catalanistas ni de ningún tipo. Para mí, o se es valenciano, o no, o no se siente uno [...] ¿No te parece normal? Que gran parte de la ciudad de Valencia, que se diga lo que se diga, pues gran parte de la ciudad de Valencia, y si tú añades área metropolitana, pues es muchísima gente, ¿no? Y si todo un bloque, el mundo de las Fallas, que es de lo más variado, y coge toda la escala social de arriba abajo... o de abajo a arriba... o de izquierda a derecha, y de derecha a izquierda, reacciona unánimemente frente a algo, por algo será, ¿no? Por algo que se les está intentando imponer que ellos no quieren, y que no sienten, sobre todo, que no sienten en absoluto» (Reyna a Flor, 2009: 389).

pretesa ingenuïtat (malgrat que *Nosaltres els valencians* es publicà el 1962 ella, el 1977, «no sabia què hi havia darrere»); manipulació (afirma haver tingut «tot el respecte» envers els «catalanistes» quan hi ha multitud de proves de «linxament» mediàtic)¹² i victimisme (li «costa disgustos»).

L'anticatalanisme era un mecanisme d'estigmatització que Reyna sabia fer servir en benefici propi i dels que ella identificava com a «seus» i el practicava per damunt de cap ètica deontològica. Clar està que el revers d'aquest poder, d'aquesta eficàcia persecutòria d'inspiració pròxima a pràctiques mafioses, era la dèbil estructuració de la societat civil al voltant d'un consens ja no sols identitari sinó ètic. Contràriament, no pocs dels quadros dirigents apostaren per una «submissió complaent». En aquest sentit, no podem culpar Reyna i *LP* de tots els «mals» de la societat valenciana (Viadel, 2006: 216).

Amb aquesta manera de fer periodisme i amb aquesta línia editorial és comprensible que es produís una significativa identificació dels militants del blaverisme amb *LP*. De fet, molts «regionalistes» confirmen que el seu referent principal és *LP*, pràcticament mai citen rotatius madrilenys i mostren un alt interès per la premsa local (Llopis, 1996: 393 i 398). Aquesta identificació aplegarà a l'extrem que en moltes concentracions del blaverisme es repartiren fotocòpies d'articles de *LP* com a argumentari. L'entitat Roure València féu durant anys una revista que bàsicament era un recull del diari.

Així el blaverisme, en general, convertí Reyna en una mena d'heroïna redemptora contra el «catalanisme». Algunes mostres de reconeixement seran la imposició en un acte públic de l'Ordre al Mèrit Civil el desembre de 1980, en plena intensitat de la campanya anticatalanista, per banda del governador civil José María Fernández del Río i, entre altres guardons de l'entramat associatiu del blaverisme, el Premi *Palma Dorada* 1983 i el Premi Vinatea d'Amics de l'Acadèmia el 1990. No és d'estranyar, per tant, que les valoracions dels diferents princi-

pals protagonistes del blaverisme, com el que fou darrer alcalde franquista de València i President d'UV Miguel Ramón Izquierdo, resulten aclaparadorament favorables: «jo li otorgue el valor de ser una molt bona periodista. [...] I en eixa columneta que tenia Consuelo Reyna, el que tenia que dir ho deia molt clar i molt bé. Per a mi, una gran periodista. [...] Una bona periodista i bona valenciana» (a Flor, 2009: 315).

En aquest mateix sentit, militants destacats del blaverisme explicitaran el deute que tenen amb Reyna i *LP* en la penetració social i política que aconseguí el moviment. La que fou regidora de cultura a l'Ajuntament de València durant la legislatura 1991-1995, María Dolores García Broch, ho reconeixerà explícitament:

I vàrem tindre també la sort de tropesar amb Consuelo Reyna. Ella entengué immediatament les necessitats del poble valencià, es ficà al costat d'este valencianisme nostre, i començarem a treballar a partir d'este moment. [...] En aquell moment va ser una necessitat que teníem. Segurament per a vendre, segurament. Però ella demostrà un valencianisme, va treballar molt bé cap al valencianisme. I si no haguera sigut per *Las Provincias* i per Consuelo Reyna, moltes coses no podríem haver-les fet. Per exemple, les grans manifestacions, sense el recolzament de *Las Provincias* haurien fracassat (a Flor, 2009: 315).

Resulta, a més a més, molt significatiu que des de les mateixes veus de militants del blaverisme que consideren que aquest serà un moviment popular espontani i no manipulat o instrumentalitzat des de dalt, es reconega que la incorporació al moviment ha sigut conseqüència dels mitjans de comunicació d'aleshores. Quant a això, el filòleg secessionista i actual membre de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua Artur Ahuir justifica l'entrada de son pare i d'ell mateix en el GAV d'una manera molt eloqüent: «el fet que mon pare i la meua

¹² Reyna aplegarà a afirmar que la transició democràtica al País Valencià fou «tranquila, sin revanchas y sin historias de ningún tipo» (a Flor, 2009: 427).

família s'introdusquen en este moviment, fonamentalment les primeres informacions venen de la premsa» (a Flor, 2009: 315).

A més, és interessant destacar la interpretació que farà el blaverisme del rol que tingueren *LP* i Reyna durant la transició, clarament justificadora i fins i tot il·lusa. A tall d'exemple, el que fou president de les Corts Valencianes i d'UV, Hèctor Vilalba, considerarà que «en un principi, crec que *LP* fa un paper de defensa del valencianisme en sintonia amb la immensa majoria del poble» (a Flor, 2009: 316).

Reyna, així mateix, és valorada per la defensa del *pack* simbòlic que el blaverisme feu seu, fins i tot entre determinades elits conservadores. A parer, per exemple, de l'actual President del Consell Jurídic Consultiu de la Generalitat i militant del PDLPV durant la transició, Vicente Garrido, «Mª Consuelo yo creo que desempeñó un papel importante en la defensa de los símbolos valencianos, desde una perspectiva, desde la perspectiva valenciana» (a Flor, 2009: 316).

En un primer moment, Reyna executà aquest paper d'instrumentalització de l'anticatalanisme (d'altra banda, però, ben sentit) en coordinació amb els màxims dirigents de la UCD valenciana d'aleshores, bàsicament Fernando Abril Martorell i Manuel Broseta. De fet, ella mantenia una relació molt estreta sobretot amb el darrer¹³ qui, igual que ella, «evolucionaren» de plantejaments autonomistes i progressistes a uns altres de profundament anticatalanistes i reaccionaris, la qual cosa resultarà un indicatiu de la instrumentalització d'una elit restringida del blaverisme.

A MODE DE CONCLUSIÓ

Reyna ha tingut una influència poderosíssima en determinats estrats de la societat valenciana i fins i tot ha esdevingut mítica per a molts anticatalanistes que l'han llegida gairebé com si fos

sagrada atès que, en efecte, no hi ha «paraules innocents» (Bourdieu, 1985: 15). Tot i que a una part important de les elits socials, culturals i periodístiques valencianes els repugnés l'estil de Reyna, aquesta aconseguí una altíssima identificació entre ella (com a emissora) i un segment significatiu de classes mitjanes i baixes de l'àrea metropolitana de València (com a receptors).

Per tant, no es pot exagerar però tampoc menystenir el paper, molt decisiu, de Reyna i de *LP* en l'exitosa penetració social del blaverisme i, alhora, en la desactivació del fusterianisme en l'àrea metropolitana de València. En aquest sentit, una part dels mitjans de comunicació i, particularment, *LP*, han sigut uns agents de socialització política i de construcció identitària molt potents, fins al punt que aconseguiren en bona mesura els seus objectius.

A més, el sistema comunicatiu valencià ha estat condicionat pel regionalisme banal que ha promogut activament la Generalitat (la política cultural i comunicativa del Consell ha buscat activament no «provocar» el blaverisme), de manera que els mateixos mitjans i els professionals que se n'encarreguen, activament o implícitament, s'han convertit en reproductors de la identitat regional i de la dominació simbòlica que ha contribuït a legitimar l'anticatalanisme (Xambó, 1996: 435-436). Aquest sistema ha estat molt condicionat per l'estructura franquista i s'alineà majoritàriament a favor de les tesis del blaverisme, de manera que ha esdevingut un mecanisme particularment important en la reproducció social d'aquest. Així mateix, és molt dependent de l'espanyol, la presència del valencià ha estat marginal (a causa de la pressió eficaç del regionalisme anticatalà, que ha aconseguit bandejar-lo als mitjans perquè, entre altres factors, ha acabat sent associat amb el conflicte) i l'audiència dels mitjans de Catalunya, tant impresos, com radiofònics i televisius, és clarament marginal. I tot

¹³ Com afirmà un dels fills de Broseta, Manuel Broseta Drupé, «dejábamos el perro en la puerta y entrábamos a ver a María Consuelo, que entonces creo que era subdirectora. Yo creo que mi padre encontró en Las Provincias siempre un lugar en el que expresarse libremente, y un lugar además en el que él veía que se podía, o un medio que él pensaba que podía servir para aglutinar a los valencianos en torno a unas ideas. En ese sentido, claro, María Consuelo representaba en ese momento lo mismo, es decir, la vocación o la voluntad de que los valencianos nos uniéramos por lo nuestro» (a Flor, 2009: 316-317).

indica que aquests trets han esdevingut estructurals en la societat valenciana.

BIBLIOGRAFIA

- ARCHILÉS, F. (2007): "Entre la regió i la nació. Nació i narració en la identitat valenciana contemporània", a T. Carnero i F. Archilés (eds.): *Europa, Espanya, País Valencià. Nacionalisme i democràcia: passat i futur*, València, PUV.
- BELLO, V. (1988): *La pesta blava*, València, Tres i Cuatre.
- BOURDIEU, P. (1985): *¿Qué significa hablar? Economía de los intercambios lingüísticos*, Madrid, Akal.
- CUCÓ, A. (2002): *Roig i blau. La transició democràtica valenciana*, València, Tàndem.
- FLOR, V. (2000): *Ideologia i conflicte social en la construcció de les identitats col·lectives: anticatalanisme i identitat a la societat valenciana*. Treball d'Investigació tutoritzat per Gil Manuel Hernández, València, Universitat de València.
- FLOR, V. (2009): *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del "blaverisme"*. Tesi doctoral dirigida per Antonio Ariño, València, Universitat de València.
- GARCÍA FERRANDO, M. i A. ARIÑO (1998): *Los nuevos valores de los valencianos. La Comunidad Valenciana en la encuesta mundial de valores (una perspectiva comparada en el ámbito español)*, València, Bancaixa.
- GARCÍA SENTANDREU, J. (2004): *Breu Història de València. Didàctica elemental per a amar i defensar a València*, València, Nou Valencianisme.
- HUGUET, J. (1999): *Cornuts i pagar el beure. El discurs anticatalà a la premsa espanyola*, Barcelona, Columna.
- LLOPIS, R. (1996): *Cultura política e identidad en la sociedad valenciana*. Tesi doctoral dirigida per T. Pérez de Guzmán, València, Universitat de València.
- MARTÍNEZ RODA, F. (ed.) (2000): *Historia de Lo Rat Penat*, València, Lo Rat Penat.
- VIADEL, F. (2006): *No mos fareu catalans. Història inacabada del blaverisme*, Barcelona, La Esfera.
- XAMBÓ, R. (1992): «Los medios de comunicación social», a M. García Ferrando (ed.): *La sociedad valenciana de los noventa*, València, IAM.
- XAMBÓ, R. (1995): *Dies de premsa. La comunicació al País Valencià des de la transició política*, València, L'Eixam.
- XAMBÓ, R. (1996): *El sistema comunicatiu valencià*. Tesi Doctoral dirigida per M. García Ferrando i Miquel de Moragas, València, Universitat de València.
- XAMBÓ, R. (2001): *Comunicació, política i societat: el cas valencià*, València, Tres i Cuatre.